

Richard Anthone, Eddie Janssens, Steven Vervoort en Jan Knops (red.), *Peinzen. 49 filosofische vragen voor kinderen*, Leuven, Acco, 2006, 108 blz.

Boekbespreking Katrien Schaubroeck *Tijdschrift voor Filosofie* 2007 69: 2, pp. 369-372.

Men kan niet negeren dat het filosoferen met kinderen aanslaat. Oorzaak van deze populariteit is moeilijk precies vast te stellen. Ongetwijfeld spelen veranderende opvattingen over het kind en de opvoeding een rol. Een gevolg van de opmars van FMK (zo wordt het filosoferen met kinderen gemeenzaam afgekort) is de snel rijzende productie van kinderboeken van filosofische inslag. Max Velthuys, Geert De Kockere, Kolet Janssen, en vele andere kinderboekenschrijvers voelen zich prima in hun vel in de wondere wereld van het filosoferen met kinderen. Met *Peinzen. 49 filosofische vragen voor kinderen* leveren Richard Anthone, Eddie Janssens, Steven Vervoort en Jan Knops een handleiding af die uitlegt hoe je in de praktijk, al dan niet met behulp van de kinderboeken van bovenstaande auteurs, kinderen aan het filosoferen zet. Ze richten zich op leerkrachten of andere geïnteresseerden die willen filosoferen met kinderen uit het kleuter- en lager onderwijs. Het boek is opgedeeld in een theoretisch en een praktisch luik. In eerste deel van het boek wordt ingegaan op de theorie achter het filosoferen met kinderen: waarom is het zinvol, wat is de methode, wat zijn de doelstellingen ervan? Het tweede deel bestaat uit een opsomming en praktische uitwerking van 49 ideeën voor een filosofisch gesprek in de klas.

In het eerste deel van *Peinzen* beschrijven de auteurs het filosoferen met kinderen als “samen op een systematische en gestructureerde wijze nadenken en praten over filosofische vragen.”(p. 11) Iets specifieker onderscheiden de auteurs drie pijlers van het filosoferen met kinderen:

1. de filosofische inhoud: er worden thema's behandeld die linken hebben met de filosofie. Men laat kinderen nadenken over de eigen positie in de wereld, over hoe de wereld in elkaar zit en over het denken zelf.
2. de socratische houding: zowel leerlingen als leerkracht vertrekken van 'het weten dat men niet weet'. Bij de leerkracht komt daar nog bij dat hij de rol van 'vroedvrouw' op zich neemt. Wanneer kinderen gaan filosoferen in de klas verandert de leerkracht in een gespreksleider, en treedt hij in geen geval nog op als een kennisautoriteit. Hij stimuleert het nadenken door tweede- en derde-ordevragen te stellen. *Peinzen* bevat een lijst met vraagtypes die het filosofisch gesprek meer diepgang verlenen: vragen naar helderheid (kun je een voorbeeld geven, wie begrijp dat, helpt dat ons vooruit?), naar redenen (hoe weten we of dat waar is, waarom is dat belangrijk, waar heb je dat vandaan?), naar gevolgen (wat kunnen we daaruit afleiden, wat zou dat tot gevolg kunnen hebben?), en vragen over het gesprek zelf (hebben we iets geleerd, wie heeft zijn mening een beetje veranderd, hoe zouden we het de volgende keer anders kunnen aanpakken?).
3. de methode van de dialoog in een onderzoeksgemeenschap: anders dan in een discussie streeft men in de dialoog samen naar inzicht. De gespreksleider moet erover waken dat er een omgeving wordt gecreëerd waar kinderen van elkaar kunnen leren, waar ze naar elkaar luisteren, waar ze zich veilig genoeg voelen om te spreken. In principe, zegt de theorie van het FMK, bestaan er geen foute antwoorden, en is elke mening van de kinderen de moeite waard om onderzocht te worden. Zo groeit het zelfvertrouwen van

kinderen. Maar het filosofische gesprek, dat per definitie moet evolueren van het concrete naar het abstracte niveau, vermeerderd ook de kennis van kinderen, geen boekenkennis maar wat de auteurs ‘inzichtelijke kennis’ noemen, kennis die de leerlingen zelf creëren.

Wie zich afvraagt welke goede redenen er zijn om met kinderen op school te gaan filosoferen, wordt er door de auteurs op gewezen dat kinderen van nature kleine filosofen zijn. Ingaan op de filosofische vragen die kinderen als vanzelf stellen, verrijkt hen persoonlijk en vergroot hun schoolmotivatie, zo luidt een eerste argument voor FMK. Bovendien is het filosoferen met kinderen ook gerechtvaardigd vanuit een bepaald onderwijsconcept. Als het onderwijs bedoeld is om kinderen voor te bereiden op een positie in de huidige maatschappij, dan moet men hen leren hoe ze zelfstandig en op eigen verantwoordelijkheid keuzes op allerlei terreinen kunnen maken. Filosoferen met kinderen reikt volgens de auteurs net die instrumenten aan die nodig zijn om goed te functioneren in een geïndividualiseerde, democratische en multiculturele samenleving. Hierbij aansluitend worden de doelstellingen van het filosoferen met kinderen als volgt bepaald: de ontwikkeling van taalvermogen, denkvermogen, morele sensibiliteit en respect voor diversiteit.

Het tweede deel van *Peinzen* bevat lesmateriaal. De auteurs hebben 49 filosofische thema's geselecteerd waarover een filosofisch gesprek met kinderen kan worden gevoerd. Per les geven ze het niveau aan, situeren ze het thema tegen een filosofische achtergrond, suggereren ze een gezamenlijk ervaringsmoment van waaruit het gesprek kan vertrekken, geven ze een lijstje van mogelijke filosofische vragen voor de gespreksleider en vermelden ze tot slot een verwerkingsopdracht. Veel klassieke vraagstukken uit de westerse filosofie blijken aan te sluiten bij de interesse van kinderen: wat is vriendschap, wat is geluk, kan je altijd kiezen, moet je altijd helpen, wanneer verdien je straf, wanneer weet je zeker dat iets waar is, wanneer is iets mooi, wie ben ik, wat is het verschil tussen mensen en dieren. Bijvoorbeeld in de kleuterklas kan je aan de slag met de vraag ‘wanneer is iemand je vriend?’. Als gezamenlijk ervaringsmoment stellen de auteurs voor om *Kikker vindt een vriendje* van Max Velthuys voor te lezen. Filosofische vragen zouden kunnen zijn: hoe weet je dat je iemands vriend bent, moet je elkaar kennen om bevriend te zijn, wanneer ken je iemand goed, maakt vriendschap altijd gelukkig, is vriendschap hetzelfde als verliefd zijn, kan je ook bevriend raken met een dier? De verwerkingsopdracht kan erin bestaan de kinderen een tekening te laten maken van hun beste vriend. Een voorbeeld van een les voor oudere kinderen is het filosofisch gesprek rond humor. De auteurs hebben een werkblad opgesteld dat kan worden gebruikt in het gezamenlijk ervaringsmoment. Op het blad staan allerlei mopjes, de kinderen moeten aanduiden welke ze het grappigste vinden. Het filosofische gesprek draait dan rond vragen als: wat is een grapje, is een grapje altijd grappig, wanneer is iets grappig, waarom maken mensen grappen, moet je slim zijn om grapjes te begrijpen? De verwerkingsopdracht zou kunnen aansluiten bij de les ‘creatief schrijven’ door de kinderen een aantal mopjes die ze echt goed vinden te laten noteren.

Filosoferen met kinderen is ontzettend leuk, dat lijkt wel zeker. Het is leuk voor de leerkrachten, voor de ouders en meestal ook voor de kinderen. Dat het zinvol is, lijkt ook niet echt een twistpunt. Kinderen aanmoedigen om een eigen mening te vormen, om een

probleem vanuit verschillende standpunten te bekijken, om te luisteren naar anderen, om stil te staan bij zichzelf, de anderen en de wereld, kan je bezwaarlijk negatief beoordelen. Zelfs wie denkt dat filosoferen met kinderen vooral een product van en voor volwassenen is en dat het zich voornamelijk boven de hoofden van de kinderen afspeelt, zal zich kunnen verzoenen met de gedachte 'baat het niet, dan schaadt het niet'. De meest prangende vraag is met andere woorden niet of FMK zinvol is, de meest netelige kwestie is of FMK wel filosoferen is. Over deze vraag buigen de auteurs zich niet. Aan de vraag wat filosofie is, of wat FMK tot een filosofische activiteit maakt, wordt nauwelijks aandacht besteed. Filosofische vragen, bijvoorbeeld, worden zonder veel omhaal gelijkgesteld met "open vragen waarop geen definitief antwoord mogelijk is" (p.11). Vragen als 'hoe voel je je als je verliefd bent?' en 'wat zou je willen toveren?' worden filosofisch genoemd. In dezelfde geest kan opgemerkt worden dat de vlag 'filosofische achtergrond' wel een heel brede lading dekt. De filosofische achtergrond bij de les rond vriendschap bijvoorbeeld beperkt zich wat filosofie betreft tot de opmerking dat Plato het al over vriendschap had in zijn boek *Lysis*. Verder leggen de auteurs uit dat kinderen tijdens de schoolleeftijd intens bezig zijn met uit te zoeken wat zij belangrijk vinden in een vriendschap, dat ze aan het eind van het lager onderwijs het onderscheid kunnen maken tussen vrienden en kennissen en dat onderzoek heeft uitgewezen dat conflicten tussen vrienden leiden tot meer sociale vorming dan conflicten tussen zomaar twee kinderen. Ongetwijfeld is dit interessante achtergrondinformatie voor een leerkracht, maar niet de stempel 'filosofisch' waard. Niet alleen uit de hele brede opvatting van wat in aanmerking komt als filosofische vraag of filosofische achtergrond, maar ook uit het uitgangspunt dat kinderen geen foute antwoorden kunnen geven tijdens het filosofische gesprek, blijkt dat er nauwelijks inhoudelijke richtlijnen of grenzen gesteld worden. De afwezigheid van normatieve stippellijnen hoeft op zich geen probleem te zijn. Gezien de doelstellingen van FMK is het feit dat en de manier waarop kinderen iets zeggen inderdaad belangrijker dan de inhoud van wat ze zeggen. Deze gebrekkige aandacht voor de inhoud van wat er gebeurt tijdens het filosoferen met kinderen kan echter wel verklaren waarom de benaming van deze praktijk bediscussieerbaar is.

Peinzen biedt een bescheiden, vlot geschreven en daarom ook zeer toegankelijke inleiding tot het filosoferen met kinderen. De theoretische omkadering van de methode is ter zake en interessant, maar wie een diepgaande reflectie op de beginselen van het FMK zoekt, zal ze hier niet vinden. In een bibliografie wordt wel verwezen naar verdere achtergrondliteratuur. Het praktische luik met filosofische vragen, aangevuld met werkbladen en verwijzingen naar didactisch materiaal, is zonder twijfel erg bruikbaar voor geïnteresseerde leerkrachten. Gezien de populariteit van het filosoferen met kinderen, ook bij leerkrachten die weinig tot niets afweten van filosofie, beantwoordt *Peinzen* zeker en vast aan een behoefte en is het daarom alleen al een verdienstelijk boek.